

nemi (trc. Nedim Demirtaş), İstanbul 2007, s. 31-37, 44, 49, 53-57, 62-69, 89-102; Levent Öztürk, *Onuncu Yüzyıla Kadar İslâm Dünyasında Hastaneler*, İstanbul 2007, s. 135-136, 143-149, 166, 183, 189; Mehmet Dalkılıç, "Bermekilerin Düşüşü", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XV/1, Elazığ 2010, s. 183-197; W. Barthold, "Bermekiler", *İA*, II, 560-563; Hakkı Dursun Yıldız, "Yahyâ b. Hâlid", a.e., XIII, 348-350; a.mlf., "Bermekiler", *DİA*, V, 519; D. Sourdel, "al-Barâmika", *EJ*² (İng.), I, 1034-1035; İbrâhim Harekât, "Berîd", *DİA*, V, 498-499; S. Maqbul Ahmad, "Hindistan", a.e., XVIII, 74-75; Eyyüp Said Kaya, "Nâdirü'r-rivâye", a.e., XXXII, 279. SAİM YILMAZ

YAHYÂ el-HAŞŞÂB

(يحيى الخشاب)

Yahyâ b. Muhammed b. Ömer el-Haşşâb
(1909-1989)

Mısırlı âlim,

Fars dili ve edebiyat araştırmacısı.

2 Kasım 1909'da Kahire'de doğdu. Aslen Saïd bölgesinde Deyrût'a bağlı Sanbû şehrinde olup eskiden beri kitap basım ve ticaretle uğraşan bir ailenin çocuğudur. Uzun süre Mısır müftülüğü ve kâdilkudâtlık yapan, daha sonra Ezher şeyhi olan Abdurrahman Kutub en-Nevâvî onun anne tarafından dedesidir. 1931'de Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni, 1933'te Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Bu arada 1933'te Edebiyat Fakültesi'nde *Nâsır Hüsrev ve rişletühü ilâ Mısr* adıyla yüksek lisans tezi hazırladı. 1933-1935 yıllarında avukatlık yaptıktan sonra burslu olarak Türkiye'de bulundu. Aralık 1935'ten itibaren Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde asistanlık görevine başladı. 1936'da doktora için Paris'e gönderildi, 1940'ta Nâsır-ı Hüsrev konulu teziyle (*Nâsır Khosrow, sa pensée religieuse, sa philosophie-Khan Al-Ikwan*) Sorbonne Üniversitesi'nde doktorasını tamamladı. Aynı yıl Kahire Üniversitesi'ne öğretim görevliliğine tayin edildi. 1947'de doçent, 1950'de profesör oldu ve Edebiyat Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları bölüm başkanlığına getirildi. 1954'te kısa bir süre Edebiyat Fakültesi dekanlığı, 1955-1957 yıllarında Ma'hedü'd-dirâsâti'l-İslâmiyye, 1964-1965 yıllarında Ma'hedü'd-dirâsâti'l-Arabiyyeti'l-âliye müdürlüğü yaptı. 1960-1965 arasında Arap Birliği Kültür Dairesi müdürlüğünü yürüttü. 1969'da emekliliğe ayrıldıysa da hayatının sonuna kadar fakültede ders okutmaya devam etti. Çeşitli uluslar arası bilim ve kültür kurumlarının üyesiydi, çok sayıda kongre ve sempozyuma katılmıştı. Misafir hoca olarak 1965'te California, 1967'de Bağdat ve Basra üniversitelerinde ders

verdi. 1973'te Tahran Üniversitesi kendisine fahri doktoru unvanı verdi. Yahyâ el-Haşşâb, İbrâhim Emin eş-Şevâribî ile birlikte I. Fuâd (Kahire) ve Aynişems üniversitelerinde şarkiyat araştırmalarının öncülüğünü yapmıştır.

Eserleri. Telif: *Nâsır Khosrow, son vo-yage, sa pensée religieuse, sa philosophie et sa poésie* (Le Caire 1940); *Hikâyâtün Fârsiyye* (Kahire 1940, 1959); *Târîhu'l-edebî'l-Fârsî fi'l-karnî't-tâsî' 'aşer* (Kahire 1948); *Târîhu'l-Kürd ve'l-Kürdistân* (Kahire 1958); *İslâmü'l-Fürs* (A. J. Arberry'in *The Legacy of Persia* [Oxford 1953] adlı eserinden *Türâşü Fâris* adıyla Arapça'ya çevrilen kitabın bir bölümüdür, Kahire 1960); *İltikâ'ü'l-hadârateyn el-'Arabiyye ve'l-Fârsiyye* (Kahire 1969); *eş-Şâhnâme li'l-Firdevsî* (Kahire, ts.).

Tercüme: *Çehâr Maqâle* (Nizâmî-i Arûzî'den Arapça'ya, Kahire 1368/1949, Abdülvehhâb Azzâm ile birlikte); *Sefernâme* (Nâsır-ı Hüsrev'den Arapça'ya, Kahire 1364/1945, 1959, 1983; Beyrut 1970); *Zâdü'l-müsâfirîn* (Nâsır-ı Hüsrev'den, Kahire 1945); *İrân fi 'ahdi's-Sâsâniyyîn* (Arthur Christensen'in *Iran sous les sassanides* adlı eserinin tercümesidir, Kahire 1950, Abdülvehhâb Azzâm ile birlikte); *Kitâbü Tenessür* (İslâm öncesi Fars kurumlarına dair Farsça en eski eserdir, Kahire 1954); *Târîhu'l-Beyhakî* (Ebü'l-Fazl Muhammed b. Hüseyin el-Beyhakî'den, Kahire 1956, Sâdik Neş'et ile birlikte; Beyrut 1982); *Âdâbü'l-müte'allimîn* (Nasrüd-dîn-i Tûsî'den, *Mecelletü Ma'hedü'l-mahtûâtü'l-Arabiyye*, III/2 [Kahire 1377/1957], s. 267-284); *Şerefnâme* (Şeref Han'dan, I-II, Kahire 1958-1962, Muhammed Ali Avnî ile birlikte); *Beyânü'l-edyân* (Ebü'l-Meâlî Muhammed b. Ubeydullah'tan, *Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb*, XIX/1 [Kahire 1957], s. 11-58; Kahire 1959); *Zâbî ve tahkîku'l-elfâzi'l-iştîlâhiyyeti't-târîhiyyeti'l-vâride fi kitâbi Mefâtihü'l-'ulûm li'l-Hârizmî* (*el-Mecelletü't-târîhiyyeti'l-Mısrîyye*, VII [Kahire 1958], s. 161-278, el-Bâz el-Arînî ile birlikte; Kahire 1960); *Câmi'u't-tevârih* (Reşidüddin Fazlullah-ı Hemedânî'den, I-II, Kahire 1960, Muhammed Sâdik Neş'et, Muhammed Musa Hindâvî ve Fuâd Abdülmütî Sayyâd ile birlikte; Beyrut 1983); *Mûsâ b. Nuşayr* (Abdülhak Hâmid'den, Kahire 1964).

Neşir: *Hânü'l-ihvân* (Nâsır-ı Hüsrev, Kahire 1359/1940; Tahran 1338 hş.); *Ev-râku'l-eyyâm* (Cenab Şahabeddin'den, trc. İbrâhim Sabrî, nşr. Yahyâ el-Haşşâb,

Kahire 1960); *Târîhu Buḥârâ* (A. Vâmbéry'den, trc. Ahmed Mahmûd es-Sâdâtî, nşr. Yahyâ el-Haşşâb, Kahire 1965); *Esrârü't-tevhîd fi maḳâmâti Ebî Sa'îd* (Muhammed b. Münvever b. Ebü Saïd Meyhenî'den, trc. İsmâ'îl Abdülhâdî Kindîl, nşr. Yahyâ el-Haşşâb, Kahire 1966); *el-Muḥkem ve'l-muḥîṭü'l-a'zam* (İbn Sîde'nin eserinin VIII. cildinin Abdülvehhâb Seyyid Avadullah ile birlikte neşri, Kahire 1417/1996). Yahyâ el-Haşşâb'ın ayrıca çeşitli ilmi toplantılarda sunduğu bildirileri ve dergilerde yayımlanmış makaleleri vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâdik Hürşâ, "Yahyâ el-Haşşâb ve rişletühü ma'a Nâsır Hüsrev", *Mecelletü Şîrâz*, sy. 2 (http://www.shirazyat.com/mainlist.php?mag_no=2) (çevrimiçi 19.08.2011); Muhammed b. Abdurrahman er-Rebî, "el-Edebiyyâtü'l-Fârsiyye fi'l-'âlemi'l-'Arabî", *Şekâfetünâ li'd-dirâsât ve'l-buḥûş*, II/5 (1425/2004), s. 150-152 (<http://knowledgebase.icro.it/files/magazine/724/9.pdf>) (çevrimiçi 06.09.2011); İbrâhim Halîl el-Allâf, "ed-Duktâr Yahyâ el-Haşşâb ve riyâdetü'd-dirâsâti's-Şarkîyyeti'l-'Arabiyye", *Şavtû'l-Hurriyye*, 28 Ramazan 1432/27.08.2011 (<http://www.baghdadtimes.net/Arabic/index.php?sid=82239>) (çevrimiçi 03.09.2011); (Yahyâ el-Haşşâb'ın öğrencisi olan madde yazarı, maddenin telifinde Haşşâb'ın el yazısıyla tuttuğu notlardan da yararlanmıştı).

SİBÂİ MUHAMMED ES-SİBÂİ

YAHYÂ HİLMİ EFENDİ

(1833-1907)

Osmanlı nesih hattının
seçkin üstatlarından.

İstanbul'un Süleymaniye semtinde doğdu. Babası Ayıntablı Dalkılıç Hacı Halil Ağa'dır. İlk tahsilinden sonra Beyazıt ve Sultanahmet camilerindeki derslere devam ederek icâzet aldı. Henüz küçük yaşlarda iken Mehmed Hâşim Efendi'den sülüs-nesih meşkine başladı. Yahyâ'nın yazıya olan istidadını sezen Hâşim Efendi evinde hasta yattığı son zamanlarında dahi ona meşk vermeye sürdürmüştür. Yahyâ Hilmi, henüz on iki yaşında iken hocasının vefatı üzerine Dârü't-tabâati'l-âmir (Devlet Matbaası) musahhihi Halil Zühdü Efendi'den sülüs-nesih meşkine devam etti ve 29 Mayıs 1847'de bu yeni hocasından icâzet aldı. 17 Şubat 1848'de Bâb-ı Seraskerî Nizâmiye Jurnal Kalemi'ne girdi. Burada zamanla mümeyyizliğe ve müdürlüğe kadar terfi ederek altmış yıla yakın hizmet etti; kendisine sâlise, sâniye ve ûlâ sınıf-ı sânsî rütbeleri tevcih edildi. Son zamanlarında vücuduna felç geldi. 23 Kasım 1907 günü sabaha karşı vefat etti ve Süleymaniye Camii hazinesine defnedildi. Yahyâ Hilmi

Yahyâ Hilmi Efendi'nin celif sülûs hattıyla yazılmış bir levhası (İÜ Ktp., İbnülemin, nr. 749-42)

Efendi'nin aynı semtteki aşı boyalı evi, torunu ressam Güzin Duran'la eşi ressam Feyhaman Duran tarafından 1970'lerde İstanbul Üniversitesi'ne bağışlanmıştır. Halen içindeki tarihî eşya, levha ve tablolarla birlikte muhafaza edilmekte ve ziyarete açık bulunmaktadır. Bu bina eski İstanbul'dan kalan yegâne tarihî hattat evidir. Doğumundan ölümüne kadar Süleymaniye'den ayrılmayan Yahyâ Efendi yazları Çengelköy sırtlarında Çakaldağ'ındaki sayfiyesine gider, bahçesiyle meşgul olurdu.

Yahyâ Hilmi Efendi resmî vazifesi dışında bütün vaktini hüsn-i hatta adanmış ve sülûsten ziyade nesih hattına meyletmiştir. Bu yazı çeşidiyle sonuncusu yirmi birinci cüze kadar gelen yirmi beş mushaf, sayısız en'âm ve eczâ-i şerife, Delâilü'l-hayrât, evrâd yazmıştır; kaleminin sürâtiyle mâruftur. Buna dair Necmeddin Okyay kendisinin dinlediği şu hadiseyi nakletmiştir: Yahyâ Hilmi Efendi gençliğinde hacca gitmeye hazırlanırken annesi de onunla birlikte gitmek ister. İkisine yetecek kadar para bulunamayınca ramazanın ilk günlerinde bir mushafa başlayıp yarım cüz gündüz, yarım cüz gece yazmak suretiyle otuz cüzü bayrama kadar yirmi altı günde tamamlar. Annesi bu mushafı varlıklı bir zata götürüp karşılığında 7500 kuruş alır ve oğluyla birlikte hacca gider. Hilmi Efendi, ömrünün son yıllarında kalın nesihle yazdığı bir mushafı ancak bir buçuk yılda tamamlayabildiğini, yaşlılıkta yazmanın kendisine zor geldiğini söylemiştir. Onun bilinen mushafı Topkapı Sarayı Müzesi'yle (Yeniler, nr. 997) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (A, nr. 654) ve Sakıp Sabancı Müzesi'nde (nr. 316)

korunmaktadır. Sülûs-nesih murakka'ları ve hilyeleri de bulunan Yahyâ Hilmi Efendi'nin Hz. Ali rivayeti hilyeleri dışında ifadesi çok daha uzun olan Ebû Hüreyre rivayetiyle yazdıkları da vardır (TSMK, Güzeli Yazılar, nr. 1244; Derman, Sabancı Koleksiyonu, s. 139). Mükemmel bir şekilde tamamladığı Şeyh Hamdullah mushafı da Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ndedir (nr. 3907). Celif sülûsle fazla uğraşmayan Yahyâ Hilmi, Kadıköy Caferaga mahalesindeki 1105 (1694) tarihli bir çeşmenin kitâbesini bu hatla yenilemiş de yazı başarılı değildir. XIX. yüzyılda Osmanlı neshine hâkim olan Kazasker Mustafa İzzet ve Mehmed Şevki efendilerin üslûbu karşısında kendine has şivesiyle göz dolduran Yahyâ Hilmi'nin pek az talebesi vardır. Bunlar arasında Şefik es-Seyfi ve Mehmed İzzet efendiler ile Rifat Yazgan sayılabilir. Meşhur Hasan Rızâ Efendi de gençliğinde bir müddet ona talebelik etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 180; Rifat Yazgan, *Canlı Tarihler*, İstanbul 1946, IV, 1-8; İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 459-469; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 233-234; Muhittin Serin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 1999, s. 154-156; *İslâm Kültür Mirasında Hat San'atı* (haz. M. Uğur Derman), İstanbul 1992, s. 219; M. Uğur Derman, *Sabancı Koleksiyonu*, İstanbul 1995, s. 138-139; a.m.f., *Sabancı Üniversitesi Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonundan Seçmeler*, İstanbul 2002, s. 188-189; a.m.f., *Doksan-dokuz İstanbul Mushafı*, İstanbul 2010, s. 374-377.

M. UĞUR DERMAN

YAHYÂ b. HÜSEYİN el-HÂDÎ

(bk. HÂDÎ-İLELHAK, Yahyâ b. Hüseyin).

YAHYÂ b. HÜSEYİN es-SAN'ÂNÎ

(یحیی بن الحسين الصنعاني)

Yahyâ b. el-Hüseyn
b. el-Mansûr-Billâh el-Kâsım
b. Muhammed el-Hasenî
es-San'ânî el-Yemenî
(ö. 1099/1687'den sonra)

Yemenli tarihçi,

Zeydiyye fakihî, hadis ve kelâm âlimi.

1035 (1625) yılında San'a'da doğdu. Kâsimiyye Devleti'nin kurucusu İmam Mansûr-Billâh Kâsım b. Muhammed'in torunu olduğundan İbnü'l-Kâsım diye anılır. Babası Hüseyin devletin kurulmasında etkili olan kumandanlardandır. Dedesi, babası ve kardeşi Muhammed, siyasi ve askerî şahsiyetlerinin yanı sıra Zeydiyye mezhe-

binde eser veren önemli âlimlerdendir. Yahyâ San'a'da yetişti. Seyyid Ahmed b. Ali eş-Şâmî, Hüseyin b. Muhammed et-Tihâmî'den fıkıh ve fıkıh usulü, Kadı Ahmed b. Sâlih el-Ansî'den hadis tahsil etti. Kadı Ahmed b. Sa'deddin'den Zeyd b. Ali'nin *Mecmû'u'l-fıkh*'ını okuyup icâzet aldı ve eseri istinsah etti. Zeynelâbidin b. Abdülvâhid b. İbrâhim el-Hatîb'den *Sünen-i Ebû Dâvûd*'u okudu. Aşağı Yemen'de büyük bir bölgenin valisi olan kardeşi Muhammed 1067'de (1657) ölünce ona bağlı vilâyetlerin valiliği kendisine teklif edildi. Ancak bu teklifi kabul etmedi ve tamamen öğretime ve telife yöneldi. Özellikle hadiste ve dinî ilimlerde ün kazandı; bu ilimlerde ve Yemen tarihi alanında eserler yazdı. Büyük bir cesaret göstererek biat etmediği amcası İmam Mütevekkil-Alellah İsmâil zamanında (1644-1676) dönemin en büyük âlimi ve fetva makamı kabul ediliyordu. San'a yahudilerinden toplanan vergi kendisine tahsis edilmişti. Yahyâ b. Hüseyin'in ölüm tarihi kesinlikle bilinmemektedir; kabri San'a'nın batısında kalan Bi'rütâhir'dedir.

Yemen'de yetişen önemli muhaddislerden sayılan Yahyâ b. Hüseyin, Yemen'de sünneti yayma çalışmalarını yeniden canlandıran iki hadis âliminden biridir (Abdullah b. Muhammed el-Habeşî, s. 62). Çağdaşları ve daha sonra gelen âlimlerin Yahyâ b. Hüseyin'i tanıtmayı ihmal ettiklerini söyleyen Şevkânî bunun muhtemel sebebinin, onun temel hadis kaynaklarındaki sahih rivayetleri esas alıp bu rivayetlere karşı çıkanları eleştirmesi olduğunu belirtir. Hocası Kadı Ahmed b. Sa'deddin'in hadis imamlarını tenkit ettiği risâlesine cevap mahiyetinde *Şavârimü'l-yâkin li-ka'fî şükûki'l-Kâdî Ahmed b. Sa'dî'd-dîn* adıyla bir risâle ve *el-İzâh li-mâ hu-fiye mine'l-ittitâk 'alâ ta'zîmi şahâbeti'l-Muştafa* adlı bir eser yazması yüzünden çağdaşlarıyla arasının açıldığını ifade eder ve bu iki eseri gördüğünü söyler (*el-Bedrü't-tâli*, II, 328). Daha ziyade tarih alanında kaleme aldığı eserleriyle tanınan Yahyâ b. Hüseyin, Yemen'de yetişen en güvenilir tarihçilerden biri kabul edilir. Eserleri İslâmî dönem Yemen tarihinin en hacimli kitaplarındandır. Tarihle ilgili eserlerinde kendisinden önceki tarihçilerin ihtilâf ettiği pek çok konuyu açıklığa kavuşturmuştur.

Eserleri. 1. *İnbâ'ü enbâ'i'z-zemen fi târihi'l-Yemen. Enbâ'ü'z-zemen* diye de bilinen eser müellifin eserlerinin en genişi ve en önemlisidir. İslâmî dönem Yemen tarihinin değerli kaynaklarından sa-